

בית של
עפיה זכריה.
לאחרונה
התחילו
בתהליך
שימור
צילום: גיל
אליהו

אלמנה מבוגרת שהפיגה את הבדידות בציור? אמנית מזרחית פורצת דרך שהיתה מורת דרך לדורות אחריה? מכשפה או אולי מלכה בממלכה שבראה לעצמה? הרבה תארים נקשרו בשמה של עפיה זכריה, שעלתה מתימן לשלומי והפכה את ביתה ליצירת אמנות עוצרת נשימה. 15 שנה אחרי מותה מגלה אותה גם הממסד

1762 43 שמור

13:00 18.05.2017

עופר אדרת | עקוב באתר התראות במייל

בכניסה לדירתה של עפיה זכריה בשלומי שבגליל המערבי מצפה למבקרים חוויה יוצאת דופן. חלקם מתארים תחושה הדומה להתרחשות טרנסצנדנטלית שהמרחב הקיומי נעלם בה. אחרים מספרים על אווירה מאגית ועל הרגשה הדומה לזו שחווים במקדש או באתר פולחן. יש גם כאלה שמתארים כניסה לעולם האגדות ולממלכה של צבעים וצורות. אחרים חווים סחרחורת, מתקשים לקלוט את מה שרואות עיניהם, ומבקשים לעזוב את המקום.

כדי לתאר את מה שנגלה לעיני המבקרים בדירה אין די במלים. הממלכה הסגורה שהקימה עפיה זכריה עוטפת את המבקר מכל צד ולא נותנת לעין מנוח. מכל קיר ובכל חדר, מהתקרה, מהרצפה ומהדלתות ניבטים צבעים עזים. הצבעים מתעגלים, נשפכים, מתפתלים ומתעקלים לתוך צורות גיאומטריות שונות. לרגע נוצרת אשליה כאילו הדירה מכוסה כולה ברקמה אחת גדולה. ולצד אלה בולט הפער הבלתי נתפס בין השיממון, האפרוריות, החדגוניות והדכדוך של שיכון עמידר, שבו שוכנת הדירה, ובין העושר, הצבעוניות והייחודיות יוצאי הדופן שבפנים.

הבית המצויר של עפיה זכריה בשלומי הוא יצירת
אמנות עם סיפור קורע לב

צילום: גיל אליהו

עפיה זכריה בטקס שערכה המועצה המקומית ובו קיבלה את אות "אשת חיל"

עפיה מתה בשנת 2002 בשיבה טובה, מותירה ילדים ונכדים. יש כאלה שטוענים כי עברה את גיל מאה. גילה המדויק, עם זאת, נותר סוד, בדיוק כמו הסיבה שבגללה ביקשה לכסות כל שריד לצבע הלבן בקירות ביתה. אחרי מותה ריחף איום קיומי מעל מפעל חייה. חברת עמידר, שדירתה של עפיה שייכת לה, ביקשה לקבל אותה בחזרה, לצבוע את קירותיה, ולהעביר אותה לדיריירים הבאים בתור. שלום דדון, האחראי על תיק התיירות במועצה המקומית שלומי, התגייס להציל את הקירות ממברשות הצבע. "נכנסתי למרוץ נגד הזמן, ניהלתי משא ומתן בין המועצה לעמידר, עד שקיבלנו אותה בשכירות", הוא אומר.

מאז, זה כעשור, הדירה פתוחה לביקורים, בתיאום מראש עם מועצת שלומי. המבקרים שומעים עליה מפה לאוזן או מגיעים אליה במסגרת טיולים מאורגנים בצפון. נראה שמהו באותנטיות של המקום מושך אליו מבקרים, שמחפשים הפוגה בין אתרי בילוי מסחריים. המבקרים, שבשנים האחרונות גם העלו תמונות וסרטונים מהדירה לפייסבוק, הדביקו לה את הכינוי "הבית המצויר". אחרים כינו אותה "הבית המכושף". "אי אפשר להישאר אדיש לבית הזה", אומרת איילת בר-מאיר, מורת דרך מהגליל המערבי. "יש פה באמת משהו מכושף. היו נערים שגדלו בשלומי ולא העזו להתקרב לשם. עד היום, כשהמועצה מחפשת מישהו שינקה את הדירה, היא נתקלת בתגובות מוזרות כמו 'אנחנו לא נכנסים לבית עפיה'".

צילום: גיל אליהו

שלום דדון. התגייס להציל את מפעל החיים של עפיה

לצייר עם מלאכים

מי היתה עפיה זכריה? למה ציירה על כל קירות ביתה ואיך הפכה אותו ל"מכושף"? ניסיון לשרטט את הביוגרפיה שלה הוא משימה לא קלה. האמנית משלומי לא הותירה אחריה ספר זיכרונות, ומשפחתה, שחלקה מתגוררת בשלומי וחלקה בנס ציונה, לא ששה לדבר, וגם ניסיונות חוזרים ונשנים ליצור עמה קשר נתקלו בחומת שתיקה. ועם זאת פרטים על חייה של עפיה, הפזורים במקורות שונים, מרכיבים קורות חיים שבהן מתערבבים זה בזה סיפור היסטורי של עולה מתימן שנשלחה אל עיירת פיתוח ואגדה על ציירת של ארמון המלוכה בתימן, שלעת זיקנה חידשה בישראל את הממלכה שזכרה והכתירה את עצמה למלכה, תוך ניתוק מהזמן ומהמקום שבהם היא חיה.

עפיה נולדה בתחילת המאה שעברה בלאודר שבמחוז אבין בדרום תימן, אזור שבשנים האחרונות היה לזירת לוחמה וטרור ג'יהאדיסטי. העיר נהרסה בקרבות אך תמונות עבר שלה מספקות עדות כלשהי על מקורות השראתה של עפיה: חזיתות הבתים מזכירות את סגנון הציור שנשארה עמה כל הדרך מתימן לישראל.

לפי המיתולוגיה המשפחתית, היא היתה ילדה יפה, ולכן השיאו אותה כבר בגיל עשר כדי שלא תיחטף למטרות נישואים על ידי מוסלמים, שהורשו לשאת נשים יהודיות רווקות. מי שפגש בעפיה זכה לשמוע, כי בצעירותה ציירה על קירות "ארמון המלך" והועסקה שם כציירת הבית. "המלך אמר, את תציירי עבורי. הוא רצה שאצייר לו את הבית", היא סיפרה, בערבית, בראיון נדיר ששודר ב-1994 בערוץ 2.

ככל הנראה מעסיקה של עפיה לא היה המלך עצמו. סביר יותר להניח שמדובר באחד מפרנסי העיר, שנתפש בעיניה כ"מלך" ובית המידות המפואר שלו נדמה לה כארמון. אבל "בין קירות הבית של מעסיקה היא היתה מלכה בעולם של צבעים", אומרת ענבר כהן, סטודנטית בתוכנית ללימודי אוצרות ומוזיאולוגיה של אתרי מורשת באוניברסיטת בן גוריון, אשר חוקרת את יצירתה של עפיה.

בשנת 1950 בקירוב עלתה עפיה זכריה לארץ עם משפחתה – בעלה, שהיה צורף, וששת ילדיהם. שמה הפרטי, שמשמעותו "חיים" או "בריאות", שונה כאן ל"עפרה", בהתאם למגמה הרווחת של עברות שמות זרים. בקרב משפחתה, עם זאת, היא נותרה "עפיה". לאחר כמה חודשים במעברה עברה המשפחה לבית קבע: מבנה נטוש בכפר הערבי הגדול והעתיק אל-באסה, שתושביו ברחו זמן קצר קודם לכן בעקבות מלחמת העצמאות ועל אדמותיו הוקמו קיבוץ בצת, קיבוץ ראש הנקרה, מושב לימן ועיירת הפיתוח שלומי.

צילום: גיל אליהו

צילום: גיל אליהו

צילום: גיל אליהו

בית המגורים בשלומי

צילום: גיל אליהו

הבית המצויר. מהקירות עברה לתקרה

כך מצאה עצמה עפיה במה שבשלומי מתארים כבית אבן גדול ויפה, שחלונותיו ודלתותיו מקושטים וסביבו שני דונמים נטועים בעצי פרי. באחד החדרים היא הקימה טבון, ואחת מנכדותיה סיפרה לימים לבר־מאיר, כי "לזיכרונות מסבתא יש ריח של הטבון שלה וריח הבושם הייחודי שתמיד הפיצה סביבה".

"עפיה היתה אשה הדורה ומטופחת. כל בוקר נפתח במשיחת לק על הציפורניים, איפור כבד, ציור גבות, עדיית תכשיטים תימניים כבדים עשויים כסף ואבנים טובות, והתזת בושם בריח מיוחד שאינו דומה לזה של הבשמים המוכרים היום והוא עז

על שולחן הדיקטון ברחוב ידן, שוק המזון.

רק דבר אחד היא לא עשתה: בעלה לא התיר לה לעסוק באמנות, על פי עדויותיהם של אנשים שהכירו אותה, והיא חדלה מלצייר. כך, עד שדווקא מהלך מערער מטיבו הוביל להתפרצות של כל מה שנאצר בתוכה עשרות שנים. זה קרה בסמיכות לשנת 1980, כאשר דייריהם היהודים של בתי הכפר הערבי לשעבר פונו: בשלומי ביקשו לפתח את אזור התעשייה של העיירה, והיהודים שהתגוררו בבתי נדרשו להעתיק את מקומם.

צילום: גיל אליהו

צילום: גיל אליהו

צילום: מאיה כהן לוי

עפיה זכריה בביתה. אמנית טוטאלית

צילום: ניל אליהו

ביתה של עפיה זכריה. לאחרונה התחילו בתהליך שימור

את עפיה, שהתאלמנה עוד קודם לכן, העבירו הרשויות לדירת עמידר קטנה בשיכון נתן אלבז בשלומי. על פי אחד הסיפורים, הן החתימו אותה על מסמך שכלל לא הבינה, מנצלות כך את תמימותה. "היא היתה תמימה. אנשים אחרים שגרו בכפר קיבלו דיור חדש בטרם פינו את הבית. היא הועברה לדירת עמידר", אומר דדון. כך מצאה עצמה עפיה "כלואה בדירה קטנה וצפופה, ללא חצר, בין קירות לבנים שחיקו את תחושת הבדידות שלה – כה שונה מהבית הגדול ומלא הצמחייה", אומרת כהן, משווה כך את הדירה החדשה לביתה הראשון של עפיה, שנהרס מאז, כמו רוב בתיו של הכפר הערבי, למעט כמה שרידי כנסיות ומסגד אחד, ששוקם לפני כמה שנים.

רק אז, כשהיתה כבת 80, החל הפרק המשמעותי בחייה. משוחררת מאיסוריו של בעלה, היא חזרה לצייר, "כמו בתימן", כדבריה. בהתחלה היא ציירה רק בלילות, לבדה, כשאיש לא הבחין בה. אנשים שהכירו אותה העידו כי הציור היה עבורה מעין מדיטציה,

אחרי לא ידוע כמה שנים באה נפילת הבית של ביל, וספרו לחיים על פי הדברים האלה, אמורה עפיה בציור עין 2.

כך כיסתה עפיה את הקירות בציוריה, משתמשת בצבעים זולים שקנתה בנהריה. כשסיימה לצייר על הקירות טיפסה על השולחן כדי לצייר על התקרה. היא המשיכה במלאכה עד שנפלה ואושפזה לזמן ממושך. קטע מהתקרה שנותר לבן הוא עדות למקום שבו הפסיקה לצבוע.

צילום: גיל אליהו

הבובות המצוירות. גם הפנים שלה עצמה היו חלק מהציור

אבל עפיה לא ויתרה. במקום על התקרה היא החלה לצייר על בובות. היא רכשה אותן בשוק בעכו ויצקה בהן את דמותה שלה - עם סממנים נשיים תימניים מסורתיים, עיניים מושחרות, מצח שעליו משחה זבאד (בושם ששימש מעין שיקוי אהבה) ושיער קלוע לשתי צמות המוסוות על ידי מטפחת השבכה.

על פי הסיפורים, עפיה התנתקה מחלק מבני משפחתה. אחדים מהם לא ראו בעין יפה את העובדה שאשה בגילה משקיעה את כל כספה ומרצה בציור. "אחת מבנות המשפחה טענה כי היא חזרה להיות ילדה קטנה ולשחק עם בובות", אומר דדון ומספר שעם הזמן החלה להסתגר בבית ולהתנתק מהעולם. "היא ביקשה להימנע מביקורים בדירתה. היא רצתה שלא יפריעו לה להגשים את חלומה", הוא אומר ומצביע על קירות הבית.

אם מדבריו של דדון עולה תמונה של אשה שהתבצרה בביתה ובאמנותה מבחירה, נראה שלתמונה הרחבה היה עוד צד. מדברים אחרים מצטיירת אשה בודדה, שהסביבה ראתה בה חריגה והיא השתוקקה למעט חברה. תחושת הלבד של עפיה ניבטת מקירות ביתה גם שנים אחרי מותה. "מרגישים את המצוקה שלה. חלק מהמבקרים במקום בוכים מתוך הזדהות. לפעמים נדמה שהיא היתה כל כך בודדה, עד שהציור היה הדרך היחידה שלה למלא את החלל הריק", אומרת ברמאיר ומוסיפה כי בשלומי "היה מורא ממנה, גם בגלל המראה שלה, שהיה מוזר ובאמת היה בו משהו קצת מפחיד".

מאיה כהן לוי. עקבה בזמן אמת אחרי היצירה

צילום: תומר אפלבוים

מי שביקרה אותה באותן שנים היתה האמנית התל-אביבית מאיה כהן לוי, שבשנות ה-90 שמעה על האשה המסתורית שמסתגרת בביתה ומציירת על כל קירותיו, ויצאה לבקר אותה. כך הזדמן לה לתעד מקרוב את תהליך הפיכתה של הדירה ליצירת אמנות בסדרת ביקורים במקום. "בכל פעם שעברתי בשלומי ובאתי אליה הדלת היתה פתוחה, ועפיה היתה מכניסת אורחים

אמנות ויצירה

את רשמיה מהביקורים היא כבר שיתפה בקטלוג של התערוכה "במעגלים אחרים – אמנים אוטוסיידרים, נאיבים, אוטודידקטים", שאצרה רוני דירקטור במוזיאון חיפה ב-2013. "בביקור הראשון הבית היה מצויר רק בחלקו. בכל ביקור חלקים נוספים כוסו בצבע. באחת הפעמים מצאתי אותה עומדת על כיסא, שניצב על שולחן, וצובעת את התקרה. זה היה מראה לא ייאמן. היא הקפידה למלא בצבע כל חלק מהקיר החשוף", סיפרה אז כהן לוי.

בביקוריה הבאים הבחינה האמנית התל-אביבית כי לקירות הבית נוסף דגם של פנים, שחזר על עצמו בתוך מארג הקווים. רק בביקור האחרון היא הבחינה שהפנים האלה דומות לפניה של עפיה זכריה והבינה כי זה דיוקן עצמי. באותו ביקור ראתה כי גם פניה של עפיה עצמה היו מכוסים בציורים, כך שהפכה לחלק מציורי הבית.

כהן לוי התלבטה במשך זמן רב אם לתעד את עפיה במצלמתה. "הרגשתי חצויה. מצד אחד, רציתי לתעד ולשמר את הזיכרון שלי מהמקום, כמו כל דבר מעניין או יוצא דופן שפוגשים בו. מצד שני, משהו באינטימיות ובטוטאליות של המקום, משהו בכנות ובפשטות של האשה, לא נתנו לי להוציא את המצלמה", היא סיפרה. "אהבתי את המפגש עם עפיה ולא רציתי להפוך אותה ל"אובייקט מעניין", גם לא בעיני עצמי. הרגשתי שאם אצלם, זו תהיה פולשנות למקום אינטימי ופרטי, שהוא עדות למשהו שאני לא רוצה לקלקל או לחלל".

בסופו של דבר היא הוציאה את המצלמה ותיעדה אותה. זה היה תיעוד ראשון ואחרון. בביקור הבא שלה בשלומי סיפרו לה שכניה של עפיה כי היא נפטרה.

mp4 בית עפיה הבית המצויר בשלומי. 05092010987

יצירת האמנות "יום פתוח" של עפיה זכריה בשלומי, המוצגת במוזיאון תל אביב, היא יצירה אמנותית עם סיפור קורע לב.

הרושם שהותיר בו הביקור היה גדול במיוחד. "לכאורה, עולם האמנות הישראלי נראה רחוק משלומי כרחוק מערב ממזרח. אני גדלתי במחשבה שאמן צריך להיות בוגר בצלאל, שמסתובב במקומות הנכונים, והנה כאן ראיתי מישהי שעקפה את הכל, והצליחה להיות אמנית גם בלי הממסד והחברות והיד רוחצת יד של התעשייה או האקדמיה", הוא אומר. "היא בנתה לעצמה נתיב אישי לגמרי, וללא התחככות בשועי העיר או פרובוקציות טלוויזיוניות, הפכה את ביתה למוזיאון ואת עצמה למוצג הראשי בו".

האם לתחושתך היא היתה מודעת לייחודיות שביצירתה?

"היא בהחלט היתה מודעת לאמנות שלה, והתחושה היתה שהיא מבינה שהיא המרכז ואנחנו עולים אליה לרגל. זו לא מישהי שבמקרה יצא לה ציור יפה, אלא אמנית טוטאלית, שנטועה כולה ביצירתה שלה. הציורים והבובות שלה הם שכפול עצמי שמדגיש את מלכותה הבלתי מעורערת בממלכתה הזעירה והתקיפה".

מהביקור הוא חזר עם התובנה ש"צריך לצאת מהחלוקות, ולדעת שהאמנות היא לא רק מוצר צריכה למאיון העליון, אלא גם כזו שנוצרת בקרית גת ובקרית מלאכי ובשלומי". השכנוע הפנימי העמוק הזה גם הניע אותו לפרסם את רשמיו במאמר בשם "פגישה עם עפיה זכריה", שראה אור ב-2001 בכתב העת "דימוי" העוסק בספרות, אמנות, ביקורת ותרבות יהודית.

האם הקדמונית מהפריפריה

המאמר של אלון לא היה היחיד שעסק בעפיה ובאמנותה. השם עפיה זכריה מוזכר גם בספר "בית - חללים, מגורים, אנשים, חפצים" מ-2001, שבו תיארה תמנע רוזנהיימר את הדירה בשלומי כחלל שהפך "לעולם אובססיבי גדוש זר, שבו יצרה אשה את הדת הפרטית שלה כסוד של ישועה".

ברבות השנים התלבטו בעולם האמנות ומחוץ לו איך להתייחס ליצירתה של עפיה. סגנונות, תארים ושמות שונים נקשרו בהם "פולקלור", "אמנות עממית", ארט ברוט (Art Brut), אמנות בתולית (Virgin Art), אמנות של אוטודידקטים, "אמנות נאיבית", "אמנות ארכאית", "ציורי ילדים", "אמנות של אברויג'נים" ו"אמנות אפריקאית". רותי דירקטור, בתערוכה שאצרה ב-2013, כללה את סיפורה כחלק מהעיסוק ב"אמנים אוטוסיידרים" - מונח המתייחס לאנשים שלא למדו אמנות ולא פעלו בתוך עולם האמנות, ולעתים חיו בשולי החברה, אך יצרו אמנות מרתקת ורבת עוצמה.

"מדובר באנשים שבשלב מסוים בחייהם התחילו לעשות אמנות, בדרך כלל לצייר, ועשו זאת מתוך דחף פנימי שאינו בר שליטה", נכתב בקטלוג של התערוכה שאצרה. חלקם היו מאושפזים בבתי חולים לחולי נפש (מרטין רמיר, אדולף וולפלי), אחרים חיו חיי פרישות ובדידות (הנרי דארגר). "עבור כולם הציור הוא גאולה. בדרך כלל אין להם עניין להציג, להראות את עבודותיהם או לקבל הכרה, ובדרך כלל נדרש תיווכם של 'אינסיידרים' - אמנים, אספנים, גלריסטים או פסיכולוגים, כדי להביא את אמנותם לידיעת הקהל הרחב", נכתב בקטלוג.

עפיה עצמה התרחקה מכל ניסיון להגדיר או למקם את עצמה ביחס לעולם האמנות. "היא בחרה להנציח את עצמה ביצירה שלה", אומר דדון. "דרך הציור היא יצאה לחופשי ונעשתה היא עצמה. היא עשתה את מה שהיתה חייבת לעשות", אומרת כהן לוי. "זה לא היה תחביב ולא עיסוק לשעות הפנאי. זאת היתה ההווה שלה. היא היתה ממשיכה לעשות את מה שעשתה גם אם לא היה לה קהל. דרך העשייה הזאת היא מימשה את עצמה ואת חייה, היא סיפרה את הסיפור שלה ובראה את עולמה... שאינו

בית בומוק ודבית שלמה

צילום: דניאל צ'צ'יק

חביבה פדיה. אמנות הישרדות

ואולם, את יצירתה של עפיה צריך לקרוא גם על הרקע החברתי שבו חיה: היותה אשה, מזרחית, תושבת הפריפריה. "דמותה היא דמותו של האחר המודחק במפת האמנות הישראלית", אומר אלון, ופרופ' חביבה פדיה, העומדת בראש מרכז אליישר לחקר מורשת יהדות ספרד והמזרח באוניברסיטת בן גוריון, רואה בעפיה "דוגמה קלאסית להתפרצות של המזרחיות" משנות ה-70 ואילך. "האמנות החזותית שלה מתפרצת ממעמקי התת־מודע שלה והתת־מודע הקולקטיבי כמו פצע שמדמם מתוכה באמוק, כאחוזת דיבוק", אומרת פדיה. "אני רואה בה דוגמה לאופן שבו המחיקה התרבותית המזרחית הובילה להתפרצות של יצירה נשית".

לא בוחרים

גם פדיה – שהתייחסה לאמנות של עפיה במאמר שפירסמה בספר "שוברות קירות: אמניות מזרחיות עכשוויות בישראל", שראה אור ב-2013 – חזרה המומה מהביקור הראשון בדירת השיכון בשלומי. היא אמנם לא זכתה לשמוע מעפיה זכריה את זעקתה, אך הבחינה בעדויות לה בביקור בדירה, שאותה היא מגדירה כ"מקדש ביתי ושמאני". עפיה, לדבריה, "הפכה את ביתה לכזה אחרי שהרגישה שהמרחב הטריטוריאלי של דירת השיכון המדכאת ושל הבלוק שבו גרה סוגר עליה". את "הקירות הזועקים" בדירה פדיה רואה כדפים, ואת הציור שעליהם – ככתיבה. היצירה של עפיה היא בעיניה "אמנות הישרדות": הציורים הם לא רק צבעים קסומים שלוכדים את העין, אלא עדות למצוקה נפשית ורגשית.

"כשבאתי לבית שלה הסתכלתי עליו בזכוכית מגדלת, בניסיון להבין מה עבר לה בראש", היא נזכרת. את עיניה צד פלקט שעליו הדביקה עפיה כתבות שגזרה מעיתונים ישנים ובכללם כאלה המעידות על תודעה מזרחית, כמו כתבות שעסקו בפנתרים השחורים. "היתה לה חוויית האלמנות והבדידות של אשה בעיר פריפריאלית, אבל היא לא היתה לגמרי מנותקת", היא אומרת ומוסיפה כי הבינה מיד שזו לא אנקדוטה, אלא תופעה יוצאת מגדר הרגיל, שלא ניתן לעבור עליה לסדר היום. "הבנתי שזו האם הקדמונית של כל האמניות המזרחיות שפועלות היום. היא זו שהסבירה לדורות הבאים תהליכים שלמים", היא אומרת, ומונה בין "תלמידותיה" של עפיה אמניות מזרחיות כמו אתי אברג'ל, מאירה שמש, או חן שיש הצעירה יותר (ראו מסגרת למטה).

מתברר שגם במועצה המקומית חשבו שזו תופעה יוצאת דופן. לפני מותה עוד הספיקה עפיה ליהנות מאירוע מחווה שאירגנה לה המועצה ובו קיבלה תעודת הוקרה כ"אשת חיל". ואולם רק בימים אלה, באיחור של כמה שנים, שוקדים כמה גופים על פרויקט הצלה ושימור של ביתה לקראת הפיכתו למוזיאון ייחודי. הרשימה כוללת את יד בן צבי, המועצה לשימור אתרי מורשת, תוכנית "ציוני דרך" הפועלת במשרד לענייני מורשת ומכון בן שלום לחקר יהדות תימן. על הפרק שימור פיזי של הדירה, שחלק מקירותיה מתקלפים ומתפוררים, לפני שפגעי מזג האוויר יפגעו ביצירתה של עפיה. לצד זאת, מתוכנן מחקר היסטורי ואמנותי מקיף, בניסיון לרדת לעומק היצירה.

האוצרת ד"ר נירית שליו כליפא, הרוח החיה שמאחורי הפרויקט, מספרת כי ההחלטה להשקיע בו כספים ומשאבים נולדה במהלך הסקר הארצי לאמנות קיר, שהחל לפני כארבע שנים בהובלתה ומנסה לחשוף, לתעד, לשמר ולהציג את יצירות הקיר בארץ מהמאה ה-19 ועד ימינו. ביצירות האלה מוצאת שליו כליפא "שפה חזותית שלמה שעומדת מולנו, פרושה בכל מקום, אך כזו שלרוב איננו יודעים לזהות ולקרוא".

המידע על יצירות מהסוג הזה מגיע לסקר הארצי בעזרת הציבור הרחב. כך התקבל גם המידע על הבית של עפיה. "מטיילים שביקרו במקום פנו אלינו ממש נסערים", היא אומרת. בתחילה היא היתה מסויגת, משום שבדרך כלל אמנות קיר היא ציבורית

הבית המצויר של עפיה זכריה בשלומי הוא יצירת אמנות עם סיפור קורע לב - אמנות - הארץ

לאחר שביקרה בעצמה במקום שינתה את דעתה. "רק אחרי שמבקרים בבית שלה מתחילים להבין במה מדובר", היא אומרת. "שום תמונה לא יכולה להעביר את התחושה שמקנה ביקור במקום. האמנות שלה מדברת את עצמה. ברגע שרואים אותה - מבינים".

מבינים מה?

שלו כליפא: "שהיצירה של עפיה זכריה אכן אישית, אבל היא חלק מהסיפור של החברה כולה. היא מרכיב בפאזל היהודי והישראלי, שמסייע להאיר עוד נדבכים בסיפור של יהדות תימן. היום כולם אומרים שצריך לתת יותר דגש לסיפור המזרחי, והנה, פה יש משהו נורא אותנטי וטהור".

בשבועות הקרובים צפויות להתחיל עבודות השימור במקום, ומבחינת שלו כליפא זו רק תחילת הדרך. "במשך שנים בית עפיה היה סוד ליוזעי דבר. מאז נכתבו עליו רשמים, אבל הוא עדיין נשאר לא מופענח", היא אומרת. "מבחינתי, עפיה היא עדיין תעלומה".

*****

לכל אשה יש בית

פרופ' חביבה פדיה רואה בעפיה זכריה אם קדמונית של כל האמנויות המזרחיות שפועלות היום. עם "תלמידותיה" היא מונה אמנויות מזרחיות כמו אתי אברג'יל שנולדה ב-1960 בטבעון ויוצרת בירושלים, ומאירה שמש, שנולדה ב-1962 בחדרה למשפחה שעלתה מעיראק, ומתה בגיל 34 ממחלה. "שמש קוששה לעבודות חומרי חיים שהגדירו את גבולות האסתטיקה של הבית המזרחי", נכתב בדברי ההסבר לתערוכה הרטרופסקטיבית "מלכת יופי", שאצרה גליה בר אור ב-2004 במשכן לאמנות עין חרוד.

אמנית צעירה יותר ברשימה היא חן שיש, שנולדה ב-1970 בצפת להורים שעלו לארץ מתוניסיה. אחת התערוכות הראשונות ששמו אותה על המפה היתה "שפת אם", שאצרה טל בן צבי ב-2002 במשכן לאמנות בעין חרוד. התערוכה הציגה 22 אמנים ממוצא מזרחי בניסיון לחבר בין ביוגרפיה לגיאוגרפיה. העבודה שהציגה שם, "חן דה-ג'מילה", היתה התייחסות למורשת הוריה ולזהותם הערבית.

אבל כדי להבין טוב יותר את עפיה צריך אולי גם לצאת את גבולות הארץ ולהרחיק עד דרום אפריקה, שם פעלה אסתר מהלנג, בת שבט הנדבילה, שסיפורה מוצג בימים אלה בתערוכה "בנוגע לאפריקה: אמנות עכשווית ואפרופוטורזם" שאוצרת רותי דירקטור במוזיאון תל אביב. מהלנג, ילידת 1935, למדה מסבתה ומאמה לצייר, והחלה לצבוע את קירות ביתה כשלא הבחינו בכך. התגובה הראשונה של משפחתה היתה כעס, והיא הניעה את מהלנג לעבור לצבוע את צדו האחורי של הבית. ואולם משראו כי יש ערך בעבודתה, ביקשו ממנה לצבוע גם את חזיתו.

בין השנים 1980 ל-1991 היא חיה בכפר, שהיה מעין מוזיאון פתוח לתרבות הנדבילה. ב-1989 הוזמנה לתערוכה בפריז, שם נבנה למענה העתק מדויק של ביתה ועל קירותיו היא ציירה במשך חודשיים. בעקבות החשיפה שזכתה לה בפריז, היא הוזמנה לצייר על קירות בניינים ברחבי דרום אפריקה, אירופה וארצות הברית, והיתה לאשה הראשונה שהוזמנה לצייר על דגם של מכונית ב־מיו.

אחת ?

הכתבות הנקראות באתר

אורן חזן כפה על טראמפ סלפי, וזו לא היתה המבוכה היחידה. צפו

ברק רביד | 82

נוחת פה, חוטף שם: טראמפ לא יאהב את הקטע החדש של ג'ון אוליבר

"הארץ" | 4

מתחזה לטראמפ התראיין לתוכנית של אראל סג"ל בגל"צ. האזינו

איתי שטרן | 49

חידה: כמה משרי הממשלה (הלא חרדים) גרים בירושלים?

אורי משגב // בלוג | 28

0 תגובות 2 לייקים

← @מתנשא הבנה באמנות של פועל היי טק.

מריה | 20.05.2017 14:21

2 תגובות 8 לייקים

← @מתנשא אם היא היתה אשכנזיה או אמריקנית, לא היית חושב כך.

הגזענות היא גנטית. | 20.05.2017 13:00

1 תגובה 1 לייק

17 זה לא נעים לגור בארמון. אין כאן הרגשה של בית. (ל"ת)

אדר | 20.05.2017 10:34

0 תגובות 2 לייקים

16 ציורי קיר על בתי שבט אנדבלה בדרום אפריקה

שמירי | 20.05.2017 10:31

0 תגובות 5 לייקים

15 כשרונות חבויים דומים במקומות נוספים בארץ

אנונימוס | 20.05.2017 09:57

25 תגובות 4 לייקים

14 בכל גן ילדים יש ציורים יפים יותר. "אמנית" עלק.....

צייר של המלך לובנגולו בן זולו | 20.05.2017 09:18

← אתה מאלה שיכולים לצייר פיקסו בעצמם?

אכלולי | 20.05.2017 11:58

0 תגובות 3 לייקים

13 למה לכתוב אמנית מזרחית? לא מספיק לכתוב אמנית או אמנית ישראלית

יוסי | 20.05.2017 08:20

0 תגובות 0 לייקים

12 יפה (ל"ת)

תומר | 20.05.2017 07:24

0 תגובות 2 לייקים

11 למה מצרפים תמונות מוקטנות בסוף הכתבה.?

וולקן | 20.05.2017 07:15

0 תגובות 11 לייקים

10 אמנית

איתן | 20.05.2017 07:07

← וממה תתפרנס הפרופסורית?

אתה גודע ענף שלם. | 20.05.2017 09:53

0 תגובות 3 לייקים

טען את כל התגובות

מערכת | הנהלה | אודות הארץ | דרושים | צור קשר | עשה מינוי | שאלות ותשובות | פרסם אצלנו

קנה מינוי דיגיטלי

קנה מינוי לעיתון

פרסם אצלנו

שירות למנויים

רווח שות

סרטים מומלצים

מזג אוויר

אוכל

מתכונים לשבועות

עוגת גבינה

ספרים

סרטים

דעות

גלריה

ספורט

סיפורה של שפחה

Haaretz.com

Trump visits Israel

Kushner Israel

Trump Full Text

U.S. Jerusalem Embassy

Israel news

Middle East

Travel in Israel

Jewish World

Shabbat Times

ענבו נוטיטים

כרטיסים במתנה

ביקורת מסעדות

אמנות

במה

טלוויזיה

ילדים

לילה

מוזיקה

ביקורת סרטים

עכבר העיר

עכבר עולם

מסעדות כשרות

רכילות

סופ"ש

תל אביב

חיפה

ירושלים

הנזי"ל והאז"ל

מדיניות פרטיות

חלון מבזקים

ארכיון הארץ

דיוור הארץ

כל כותרות היום

צור קשר

מודעות אבל

תנאי שימוש

מינוי הארץ

מינוי לעיתון

מידע למנויים

כנסים

נגישות

שיתופי פעולה

סודות קיסריה

זירת הקניות

פגסוס טיולים

בית אבי חי

עושים עסקים בת"א - יפו

SUPERMARKET - צרכנות פיננסית

אופנה

הריון ולידה

משפחה

השקעות נדל"ן בחו"ל

Michael Laitman

TheMarker

שוק ההון

חדשות

פיננס

גלובל

נדל"ן

TechNation

MarkerWeek

מגזין TheMarker

TheMarker Women

דין וחשבון

מדיה ופרסום

עסקים קטנים

צרכנות

קריירה

רכב

TheMarker TV

כנסים

Cafe

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ

